

PRAVNI VIDIKI SODELOVANJA REPUBLIKE SLOVENIJE V AFGANISTANU

LEGAL ASPECTS OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA'S INVOLVEMENT IN AFGHANISTAN

Professional article

Povzetek Prispevek o pravnih vidikih sodelovanja RS v Afganistanu v teoretičnem delu obravnava mednarodnopravni vidik razumevanja oboroženega spopada. Izpostavljeni so pomen, načela in pravila mednarodnega prava oboroženih spopadov, klasifikacija vrste oboroženih spopadov in njihove posebnosti. V tem delu prispevka so predstavljene tudi mednarodnopravne podlage za vključevanje in delovanje pripadnikov kontingenta SV v mednarodnih operacijah in na misijah.

V drugem, praktičnem delu so obravnavana pravila delovanja kontingenta SV v Isafu in urejenost njihovega delovanja v notranjem pravu ter v odnosu do mednarodnega prava oboroženih spopadov, ki zavezujejo RS. V nadaljevanju pa je poudarjena tudi skladnost delovanja kontingenta SV pri izvajanju vojaških in nevojaških aktivnosti v operaciji Isaf z obveznostmi RS, ki izvirajo iz mednarodnih pogodb in članstva RS v mednarodnih organizacijah.

Ključne besede *Mednarodno pravo, mednarodno pravo oboroženih spopadov, oborožen spopad, mednarodne operacije in misije, mednarodna varnost, Slovenska vojska, civilni funkcionalni strokovnjaki.*

Abstract The theoretical part of the article on legal aspects of the RS involvement in Afghanistan deals with international legal aspects of understanding armed conflicts. The authors highlight the importance, principles and rules of the international law of armed conflict, the classification of types of armed conflict and its particularities. This section of the article also covers the international legal basis for the integration and operation of SAF contingent members in international operations and missions. The second, practical part of the article, deals with the rules of engagement of the SAF contingent participating in the ISAF operation. It also deals with the organisation of the SAF contingent operation with regard to the national law as well as in relation to the international law of armed conflict which is binding upon the Republic of Slovenia. Further emphasis is placed on the conformity of the SAF contingent

operation in the implementation of military and non-military activities within the ISAF operation with the obligations of the Republic of Slovenia, which arise from treaties and Slovenian membership in international organisations.

Key words *International law, international law of armed conflict, armed conflict, international operations and missions, international security, Slovenian Armed Forces, civil functional experts.*

Uvod Mednarodno pravo je sistem pravnih načel in norm, s katerimi so določene pravice in obveznosti subjektov mednarodnega prava ter se bistveno razlikuje od notranjega prava. Notranje pravo ureja država s svojimi institucijami in ukrepi proti kršilcem pravnega reda, medtem ko v mednarodnem pravu ni delitve na institucije zakonodajne, izvršne in sodne oblasti. Zakonodajna oblast je namreč v rokah držav, ki oblikujejo norme mednarodnega prava neposredno z mednarodnimi pogodbami ali posredno na podlagi pravnih obvezujočih odločitev mednarodnih organizacij. Spoštovanje in izvrševanje sklenjenih obveznosti sta s tega vidika prav tako zadeva subjektov mednarodnega prava (predvsem držav), poteka pa lahko individualno ali kolektivno. Zato so možnosti in dosežki mednarodnega prava izrazito odvisni od aktualne strukture mednarodne skupnosti, ki določa dinamiko mednarodne politike ter pomembno vpliva na oblikovanje mednarodnega prava, ki bi omogočalo smotrnejše in učinkovitejše delovanje zunanjih politik.

Načela in norme mednarodnega prava imajo torej vlogo pri oblikovanju zunanje politike držav, vplivajo na vedenje vlad in so nujno potrebne pri reševanju mednarodnih konfliktov. Z medsebojnim sodelovanjem so države utrdile pravni sistem, ki na podlagi mednarodnih pravnih norm danes dobiva značilnosti mednarodnega javnega pravnega reda. Najpomembnejšo vlogo pri tem ima prav Organizacija združenih narodov (OZN) oziroma njena Ustanovna listina, ki z močjo mednarodne pogodbe določa temeljna načela mednarodnega prava. Poleg tega ima nastanek OZN še eno pomembno mesto v razvoju mednarodnega prava, in sicer na področju razvoja kolektivnih sankcij za kršitve in ogrožanje miru. Za takšne kršitve so predvidene tako neoborožene kot tudi oborožene sankcije, o katerih odloča Varnostni svet (Türk, 2007, str. 21–26).

Določila Ustanovne listine OZN (UL OZN) izrecno prepovedujejo zatekanja k vojni kot sredstvu državne politike. Kljub zapletenemu mehanizmu za preprečevanje oboroženih spopadov in razvoju novih oborožitvenih sistemov ter metod vojskovanja države še vedno uveljavljajo svojo suverenost, nad seboj pa nimajo učinkovite avtoritete, ki bi jih prisilila delovati skladno z mednarodnim pravom. Zaradi teh vzrokov se tudi danes sprožajo vojne, mednarodno pravo, ki ta dejstva upošteva, pa v takem primeru omejuje države in njihov pristop k vojni ter določa pravila vedenja med njimi. Sistem načel in pravil mednarodnega običajnega in pogodbenega prava, ki urejajo razmerja med stranmi v oboroženem spopadu, je opredeljen v mednarodnem pravu oboroženih spopadov.

Načela in pravila mednarodnega prava oboroženih spopadov se glede na dinamiko razvoja mednarodnega varnostnega okolja v 21. stoletju in intenzivnega razvoja mirovnih operacij uporabljajo tudi v mirovnih operacijah, vključno s tistimi, ki potekajo zunaj OZN. Način uporabe sile pri tem izhaja iz mandata mirovnih sil, mednarodnega prava oboroženih spopadov ter iz nacionalnega prava države gostiteljice in držav pošiljateljic. Kljub temu pa v pravnem smislu še vedno ostajajo odprta pomembna vprašanja, predvsem o pogojih in obsegu uporabe mednarodnega prava oboroženih spopadov ter aktivni vpletenosti mirovnih sil v sovražnostih, ki so danes posledica nasilnega in nepredvidljivega okolja na območju operacij (Sancin, 2009, str. 319, 348–358).

Prispevek o pravnih vidikih sodelovanja Republike Slovenije (RS) v Afganistanu v ospredje postavlja primer delovanja operacije Isaf¹ ter mednarodna in nacionalna pravna pravila delovanja subjektov v njej. Vsebinsko je prispevek poleg uvoda in sklepa razdeljen na dva glavna dela. Prvi del prispevka temelji na teoretičnih izhodiščih mednarodnopravnega vidika razumevanja oboroženega spopada. Izpostavljeni so pomen, načela in pravila mednarodnega prava oboroženih spopadov, klasifikacija vrste oboroženih spopadov in njihove posebnosti. V drugem, praktičnem delu so obravnavana mednarodnopravna pravila delovanja mednarodne operacije Isaf v Afganistanu, s poudarkom na Natovih pravilih in postopkih delovanja ter pravilih in postopkih (so) delovanja pripadnikov kontingenta Slovenske vojske (SV)². Izpostavljeni so politika sodelovanja RS in pravila delovanja pripadnikov SV ter civilnih funkcionalnih strokovnjakov (CFS) v okviru mednarodne operacije Isaf. V drugem delu so izpostavljena tudi bistvena pravila notranjega prava RS, ki imajo za pripadnike kontingenta SV v primerih kršitve disciplinske, odškodninske ali kazenske posledice.

1 PRAVNI VIDIK RAZUMEVANJA OBOROŽENEGA SPOPADA

1.1 Mednarodno pravo

Mednarodno pravo je sistem pravnih načel in norm, s katerimi so določene pravice in obveznosti subjektov mednarodnega prava v njihovih medsebojnih odnosih in v mednarodni skupnosti. Države kot njegovi prvotni in najpomembnejši subjekti imajo odločilno vlogo pri ustvarjanju in uresničevanju načel ter norm mednarodnega prava in pri njihovem funkcioniranju (Türk, 2007, str. 19).

V mednarodnem pravu je pomembna delitev na običajno in pogodbeno mednarodno pravo, ki se nanaša na dve temeljni vrsti formalnih virov mednarodnega prava. Norme mednarodnega prava, vsebovane v mednarodnih pogodbah in mednarodnem običajnem pravu, so obvezujoče. Kršitev mednarodnih norm je mednarodni delikt, vendar pa v mednarodnem pravu ni enotno urejenega sistema sankcij za kršitev njegovih pravil. Te so določene v mednarodnih pogodbah ali v občem, običajnem mednarodnem pravu (Türk, 2007, str. 20–23).

¹ *Isaf – International Security Assistance Force oziroma Mednarodne sile za varnostno pomoč Afganistanu.*

² *Kontingent SV v operacij Isaf sestavljajo pripadniki SV in civilni funkcionalni strokovnjaki.*

Razvoj mednarodnega prava je vzpostavil krog temeljnih načel mednarodnega prava, ki so tudi kodificirana. Najpomembnejši mednarodni akt, ki je danes skoraj univerzalno sprejet in ki z močjo mednarodne pogodbe določa temeljna načela mednarodnega prava, je UL OZN. S to temeljno mednarodno pogodbo in z načeli, ki jih vsebuje, je bil vzpostavljen temeljni okvir, v katerem se razvija mednarodno pravo (prav tam).

Temeljna kategorija, ki odreja vse druge odnose v mednarodnem pravu, je suverenost držav. Suverene države določajo svoj pravni red navznoter, z mednarodnim pravom pa določajo svoje medsebojne, pravno urejene odnose. V tem sodelovanju nastajajo številne pravne norme, ki omejujejo suverenost držav in se delijo na *kogentne* in *dispozitivne norme*. Večina norm v mednarodnem pravu je dispozitivnih in jih države lahko z medsebojnim dogovorom spremenijo. Kogentnih norm, npr. prepovedi uporabe sile in drugih temeljnih norm na področju človekovih pravic, pa države ne morejo spremeniti, svoje pogodbene odnose in dejavnosti morajo uskladiti z njimi.

Posebnost mednarodnega prava je delitev njegovih norm na pravo vojne in pravo miru. Ta delitev je nastala zgodovinsko, saj je bilo pravo vojne v obdobju oblikovanja mednarodnega prava v celovit sistem prva neposredna skrb. Tudi v sedanosti je to področje ohranilo pomembne posebnosti in se zato obravnava posebej v okviru vojnega prava in humanitarnega prava.

1.2 Razlikovanje med vojnim pravom in pravom oboroženih spopadov

1.2.1 Mednarodno vojno pravo

Mednarodno vojno pravo (*ius ad bellum*) je veja mednarodnega prava, ki določa vsebinska in institucionalna merila pravno dopustne uporabe sile držav in v odnosih med državami. Temeljni okvir mednarodnega vojnega prava je opredeljen v UL OZN. Mednarodno pravo prepoveduje uporabo oborožene sile ali grožnje z oboroženo silo v odnosih med državami (4. odst. 2. člena UL), razen na podlagi odločitve Varnostnega sveta OZN v primeru grožnje miru, kršitve miru ali agresije (39. in 42. člen UL) ali na podlagi pravice do individualne ali kolektivne samoočrambe v primeru oboroženega napada (51. člen UL) (Sancin, 2009, str. 33).

Mednarodno vojno pravo se je razvilo v času, ko je bila uporaba sile zakonita in vojskovanje med državami ni bilo prepovedano. Z razvojem pozitivnega mednarodnega prava se je razširil krog pravil za vodenje vojne in ravnanje v njej. Pravila o dopustnosti, legitimnosti in legalnosti vojne pa so doživela popolno spremembo z odpovedjo vojni, sprejeti v Briand-Kelloggovem paktu (1928), in s prepovedjo uporabe sile, ki je danes vsebovana v UL OZN (Sancin, 2009, str. 54–55).

Eno temeljnih načel sodobne mednarodnopravne ureditve, zapisane v 4. odstavku 2. člena UL OZN, je splošna in skoraj absolutna prepoved grožnje s silo ali uporabe sile, ki bi bila usmerjena proti teritorialni nedotakljivosti ali politični neodvisnosti katere koli države ali pa bila kako drugače nezdržljiva s cilji UL OZN. Ustanovna

listina predvideva le dve izjemi od te prepovedi: uporaba sile je dovoljena samo v nujni samoobrambi v primeru oboroženega napada (51. člen) ali na podlagi kolektivne odločitve Varnostnega sveta v primeru grožnje miru, kršitve miru ali agresije (39. člen, VII. poglavje) (Sancin, 2009, str. 32). S tem razvojem se je izpopolnil pravni okvir za obravnavo legalnosti in legitimnosti vojne ter ravnanja vojskujočih se strank.

Skladno z 51. členom UL OZN se smejo države v skrajnem primeru oboroženega napada braniti z uporabo oborožene sile zunaj meja svojega ozemlja. Države morajo o ukrepih, s katerimi izvršujejo to svojo pravico do samoobrambe, takoj obvestiti Varnostni svet in jih prenehati, ko ta sam sprejme ukrepe, potrebne za vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti (Sancin, 2009, str. 32).

Primer razmerja med pravico do samoobrambe in avtorizacijo vojaške akcije ponuja primer Afganistana leta 2001 in pozneje. Po terorističnem napadu na ZDA 11. septembra 2001 je Varnostni svet ocenil, da je za napad odgovorna teroristična organizacija Al Kaida, ki je takrat delovala iz Afganistana pod zaščito, ki ji jo je dala talibska vlada v Afganistanu. Z resolucijo št. 1386 je Varnostni svet ocenil, da gre za napad, ki dovoljuje uporabo pravice do samoobrambe, in avtoriziral vojaško akcijo proti Afganistanu. V naslednjih resolucijah je avtoriziral še posebno mirovno operacijo Isaf za stabilizacijo razmer v Afganistanu. Aktivnost za ohranitev miru je v tem primeru sledila kot naslednja faza po že opravljeni samoobrambni akciji in v novi obliki (Türk, 2007, str. 520–521).

1.2.2 Mednarodno pravo oboroženih spopadov

Mednarodno pravo oboroženih spopadov (*ius in bello*) v najširšem smislu obsega vojno pravo in mednarodno humanitarno pravo. Je veja mednarodnega prava, ki omejuje uporabo sile v oboroženih spopadih tako, da (Sancin, 2009, str. 53):

- prizanese vsem, ki ne sodelujejo oziroma ne sodelujejo več v sovražnostih;
- omejuje nasilje do stopnje, ki je še potrebna, da se doseže cilj spopada, ki pa je, neodvisno od razloga zanj, le oslabiti nasprotnikove vojaške zmogljivosti.

Gre torej za vsa pravila in načela mednarodnega pogodbenega in običajnega prava, ki urejajo ravnanje posameznikov, da bi se med oboroženimi spopadi zmanjšala trpljenje ljudi in škoda na objektih ter v okolju.

1.3 Klasifikacija oboroženih spopadov

V nadaljevanju so predstavljene tri klasifikacije oboroženih spopadov, in sicer po mednarodnem pravu oboroženih spopadov, programski bazi konfliktov iz Uppsale (UCDP) in Inštituta za raziskavo konfliktov iz Heidelberga (HIIK).

1.3.1 Mednarodno pravo oboroženih spopadov

Mednarodno pravo oboroženih spopadov klasificira oborožene spopade na mednarodne in nemednarodne. S sodobnega vidika je treba dodati še eno kategorijo, in sicer

mešane ali internacionalizirane notranje oborožene spopade, ki izkazujejo značilnosti prvih dveh (Sancin, 2009, str. 81–82).

Mednarodni oboroženi spopad

V kategorijo mednarodnih oboroženih spopadov spadajo vsi primeri napovedane vojne ali katerega koli drugega oboroženega spopada med dvema ali več državami, četudi katera izmed njih ne prizna stanja vojne (Sancin, 2009, str. 34). V to kategorijo spadajo tudi oboroženi spopadi, v katerih se narodi bojujejo proti kolonialni dominaciji in tuji okupaciji ter proti rasističnim režimom ob izvrševanju svoje pravice do samoodločbe, skladno s prvim členom dopolnilnega protokola k ženevskim konvencijam (Türk, 2007, str. 555).

Pravo mednarodnih oboroženih spopadov se uporablja tudi v primerih delne ali celovite okupacije ozemlja države, tudi če takšna okupacija nima nobenega oboroženega odpora (Sancin, 2009, str. 83).

Nemednarodni (notranji) oboroženi spopad

V kategorijo nemednarodnih oboroženih spopadov v najširšem smislu spadajo vsi oboroženi spopadi med vladnimi oboroženimi silami in uporniškimi skupinami oziroma med uporniškimi skupinami znotraj ene države (notranji oborožen spopad), pa tudi oboroženi spopadi med vladnimi oboroženimi skupinami in uporniškimi skupinami v drugi državi ter med uporniškimi skupinami iz različnih držav. Čeprav je pojem nemednarodni oboroženi spopad v resnici širši, se izraza včasih uporabljata kot sopomenki (Sancin, 2009, str. 34).

Oboroženi spopadi, ki nimajo mednarodnega značaja, so spopadi, ki v celoti potekajo na ozemlju iste države in se včasih označujejo z izrazom »državljska vojna«, čeprav je ta izraz preozek (Sancin, 2009, str. 85).

V Drugem dopolnilnem protokolu k štirim ženevskim konvencijam je nemednarodni oboroženi spopad opredeljen kot tisti, ki poteka na ozemlju države visoke pogodbenice med njenimi oboroženimi silami ter odpadniškimi oboroženimi silami ali drugimi oboroženimi skupinami, ki so pod odgovornim poveljstvom in izvajajo takšen nadzor nad delom državnega ozemlja, ki jim omogoča izvajanje tega protokola (prav tam).

Ta definicija ne vključuje vseh mogočih primerov v praksi, saj se nanaša le na oborožene spopade med oboroženimi silami države na eni strani ter odpadniškimi silami in drugimi oboroženimi skupinami na drugi strani. Ne vključuje tudi primerov, v katerih med oboroženim spopadom preneha obstajati oborožena sila države pogodbenice (prvi odstavek 1. člena Drugega dopolnilnega protokola 1977).

Tudi v položaju, ko vladne oborožene sile ni več, spopad pa poteka med različnimi oboroženimi skupinami, ki obvladujejo dele državnega ozemlja, gre za nemednarodni oboroženi spopad, zato veljajo pravila mednarodnega prava, ki se nanašajo na nemednarodne oborožene spopade.

Internacionalizirani notranji (mešani) oboroženi spopad

Nekateri avtorji v teoriji internacionaliziranega oboroženega spopada sploh ne omenjajo, saj je zelo težko potegniti jasno ločnico med mednarodnim in nemednarodnim oboroženim spopadom.

Internacionalizirani notranji oboroženi ali mešani spopad je oznaka za oborožen spopad, ki se začne kot notranji, torej nemednarodni, pozneje pa je zaradi intervencije tretjih držav razmerje med posameznimi vpletenimi strankami dobilo značaj mednarodnega oboroženega spopada (Sancin, 2009, str. 34).

Pri internacionaliziranem oboroženem spopadu gre za mogočo situacijo v primeru oboroženih spopadov, ki formalnopravno ni predvidena, zaradi česar tudi ni jasnega in enotnega stališča o tem, katera pravila se v takih primerih uporabijo.

Opredelitev po Verri (po Sancin, 2009, str. 105) se glasi, da se lahko nemednarodni oboroženi spopad internacionalizira, kadar:

- država, v kateri pride do vstaje oziroma upora, prizna vstajnike kot vojskujočo se stran;
- ena ali več tujih držav pomaga eni izmed strank s svojimi oboroženimi silami;
- dve tuji državi posredujeta s svojimi oboroženimi silami, vsaka na drugi strani.

Isti avtor tudi zagovarja pojem nevmešavanja ali neposredovanja in meni, da je vsako posredno ali neposredno posredovanje v oboroženi spopad ali v notranje ali zunanje zadeve države prepovedano, kar ne nazadnje določa že Drugi dopolnilni protokol k ženevskim konvencijam v svojem 3. členu (prav tam).

1.3.2 Program podatkovne baze spopadov iz Uppsale (UCDP)

Program podatkovne baze spopadov iz Uppsale (Uppsala Conflict Data Program – UCDP) je eden najbolj razširjenih podatkovnih virov o globalnih oboroženih spopadih, njegova definicija oboroženih spopadov pa je postala standardizirana v študijah spopadov.

UCDP razlikuje med tremi različnimi tipi organiziranega nasilja ali spopadov, ki se navadno medsebojno prepletajo in vplivajo drug na drugega (v nadaljevanju vse po Wallenstein v Pfanner 2009, 7–18).

Oboroženi spopad

Oboroženi spopad je definiran kot politično nesoglasje med enim akterjem (državo) in drugim akterjem (ki je lahko država ali organizacija). Spopad se mora pojaviti v določenem obsegu in se meri vsaj s 25 smrtmi, povezanimi z bojem, na leto, da se uvršča med oboroženi spopad. O oboroženem spopadu je mogoče govoriti, ko so izpolnjena navedena merila za umestitev (politično nesoglasje in smrtne žrtve), zato je klasifikacija umestitve mogoča šele naknadno oziroma po spremljanju razvoja različnih primerov.

V to kategorijo pa ne spadajo posamezni spopadi, streljanje stražnikov na meji in temu podobni primeri, ko gre očitno za posebne okoliščine ali pa očitno ni povezano s strategijo politike (obstajajo tudi izjeme).

Oboroženi spopad se lahko naprej deli (po Gleditsch, 2002) na:

- manjši oboroženi spopad: obsega vsaj 25 smrti, povezanih z bojem, na leto, in manj kot 1000 smrti, povezanih z bojem;
- srednji oboroženi spopad: obsega vsaj 25 smrti, povezanih z bojem, na leto, in skupno vsaj 1000 mrtvih, vendar manj kot 1000 smrti na leto;
- vojno: vsaj 1000 smrti, povezanih z bojem, na leto (Šrilanka, Afganistan, Irak, Somalija in Pakistan).

Z vidika mednarodnega prava oboroženih spopadov oboroženi spopad vključuje mednarodni in nemednarodni oboroženi spopad. Po besedah Wallensteina je težava, da je mednarodno pravo še vedno preveč meddržavno usmerjeno, saj so v sodobnem svetu odnosi veliko bolj večplastni, zato je kategorizacija Uppsale usmerjena na širše definiranje vojskujočih se strani, ne le meddržavnih.

S terminom oborožen spopad UCDP glede na vpletene akterje razumemo tudi meddržavni spopad (interstate), notranji spopad (intrastate), okupacijo ipd. oziroma vsak jasno politično usmerjen boj za nadzor vlade oziroma oblasti ali ozemlja.

Glede na povedano bi lahko bile vse protiteroristične aktivnosti uvrščene v prvo kategorijo organiziranega nasilja, to je oboroženi spopad, saj se z Al Kaido (nedržavni akter) bori organiziran akter (na primer vlada ZDA). Sicer pa se v Afganistanu prepletajo vse tri vrste organiziranega nasilja.

Nedržavni spopad

Nedržavni spopad obsega nasilje med skupnostmi in med plemeni, napade med združbami in skupinami oziroma uporabo oborožene sile med dvema organiziranimi skupinama, od katerih nobena stran ne predstavlja oblasti države. Rezultat nedržavnega spopada je vsaj 25 smrti, povezanih z bojem, na leto. Pogosto je nejasno, kaj motivira to nasilje ali kakšen je njegov politični motiv.

V to skupino nasilja je spadalo nasilje v Somaliji, dokler je šlo za vojskovanje med vojaškimi poveljniki. O nedržavnem spopadu govorimo, dokler vlada oziroma oblast ni vključena v spopad.

Enostransko nasilje

Enostransko nasilje je uporaba oborožene sile države ali formalno organiziranih skupin, ki so usmerjene proti civilnemu prebivalstvu. Njegov rezultat je najmanj 25 smrti na leto. Pri tem so nezakonite usmrtitve v jetništvu izključene.

Enostransko nasilje obstaja, ko je nasilje usmerjeno v oziroma na neko populacijo, ki ni organizirana. V to skupino se uvrščajo genocid in številna dejanja terorizma. To obliko nasilja izvajajo državni ali nedržavni akterji.

Skladno z definicijo in kategorizacijo UCDP v Afganistanu, glede na zbrane podatke leta 2009, poteka organizirano nasilje ali oborožen spopad, ki ustreza vojni, in sicer z vsaj 1000 smrtmi, povezanimi z bojem, na leto.

1.3.3 Inštitut za raziskavo spopadov iz Heidelberga

Inštitut za raziskavo spopadov iz Heidelberga (HIIK) v svoji metodologiji od leta 2003 definira, da spopad nastane zaradi nesoglasja o nacionalnih vrednotah (teritoriju, secesiji, dekolonizaciji, avtonomiji, sistemu oziroma ideologiji, nacionalni moči, regionalni prevladi, mednarodnih močeh, virih ipd.). Spopad traja določen čas in ima določen obseg, med najmanj dvema stranema (organiziranima skupinama, državama, skupinama držav, državnima organizacijama), ki sta odločeni, da so njune koristi bistvene.

Oboroženi spopadi se glede na intenziteto delijo na nenasilne in nasilne.

Nenasilni spopadi

Med nenasilnimi na inštitutu razlikujejo med latentnimi in manifestnimi spopadi, ki spadajo v skupino spopadov nizke intenzivnosti. Pri latentnih spopadih je prisotno navzkrižje interesov o vprašanih, ki imajo nacionalni pomen. Manifestni spopad vsebuje posredovanje s sredstvi, ki v svojih pripravah vsebujejo nasilna dejanja. Ta sredstva vključujejo diplomatske pritiske, grožnje z nasiljem ali prisilne gospodarske ukrepe.

Nasilni spopadi

Med nasilne spopade spadajo krize, torej spopadi srednje intenzitete, in resne krize ter vojne, ki spadajo v skupino spopadov visoke intenzivnosti.

Kriza je opredeljena kot stanje napetosti, v kateri ena stran posamično uporablja nasilje. Resna kriza je opredeljena kot ponavljajoče se organizirano nasilje. Vojna je oblika nasilnega razširjenega spopada, v katerega je vneseno zavedno, organizirano, kontinuirano in sistematično nasilje.

Iz klasifikacije spopadov po HIIK je mogoče sklepati, da se situacija v Afganistanu obravnava kot nasilni spopad visoke intenzivnosti oziroma kot vojna. HIIK je za leto 2009 naštel sedem vojn, leta 2008 pa jih je bilo devet.

Glede na prikazano je razvidno, da sta definicija in klasifikacija oboroženih spopadov lahko politični, ekonomski, socialni ali pravni. Navadno je razlika predvsem med politično in pravno klasifikacijo, saj politična temelji predvsem na subjektivni oceni neke države, organizacije ali institucije, pravna pa temelji na mednarodnem pogodbenem in običajnem pravu.

2 OPERACIJA ISAF V AFGANISTANU

2.1 Skupna pravila delovanja Nata

2.1.1 Mednarodnopravne podlage za delovanje operacije Isaf

Glavne mednarodnopravne podlage za delovanje operacije Isaf so: Sporazum iz Bonna, z dne 5. 12. 2001; resolucija Varnostnega sveta OZN³ št. 1386 iz leta 2001 ter vse nadaljnje resolucije, ki urejajo mandat Isafa; Vojaško-tehnični sporazum med Isafom in prehodno administracijo Afganistana, z dne 4. 1. 2002; Operativni načrt Vrhovnega zavezniškega poveljnika v Evropi (SACEUR OPLAN 10302 z revizijami) ter Operativni načrt poveljnika Isafa (COM ISAF OPLAN 38302 z revizijami). Poleg tega so za delovanje vseh enot v okviru Nata v Isafu pomembni še pogodbe mednarodnega humanitarnega prava in mednarodno običajno humanitarno pravo.

Resolucije Varnostnega sveta, ki so bile izdane za delovanje Isafa, so sprejete na podlagi VII. poglavja UL OZN (ta določa ukrepe, ki jih Varnostni svet lahko sprejme za ohranitev oziroma vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti), s katerimi državam članicam OZN, ki sodelujejo v operaciji Isaf, odobri, da za izvršitev mandata operacije uporabijo vse mogoče ukrepe, vključno z uporabo sile. Tako je dan najširši okvir za delovanje pripadnikov oboroženih sil držav, ki sodelujejo v Isafu. Varnostni svet prav tako posebej poziva države članice, naj se v okviru svojih možnosti vključijo v urjenje, mentorstvo in krepitev zmogljivosti afganistanskih varnostnih sil, s čimer bodo prispevale k oblikovanju samozadostnih in odgovornih afganistanskih varnostnih sil, ki bodo sčasoma lahko zagotavljale varnost na celotnem ozemlju Afganistana.

Načini in pogoji uporabe sile za pripadnike sil Isaf pod poveljstvom Nata izhajajo iz Pravil delovanja. Če resolucija Varnostnega sveta po eni strani pomeni najvišji in najširši okvir za delovanje oziroma uporabo sile, Pravila delovanja po drugi strani pomenijo najnižji in najožji okvir za delovanje. Natančna navodila za primer delovanja in uporabe sile na terenu so vključena v tako imenovani kartici vojaka, ki se je v Natu uveljavila za pripadnike mednarodnih operacij in misij (MOM). Kartica izpostavlja najpomembnejša pravila delovanja, določbe mandata, opredeljenega v resoluciji Varnostnega sveta, in operativnih načrtov Nata⁴.

Pravila delovanja so na splošno eden temeljnih operativnih dokumentov mirovnih operacij in pomenijo prevod pravnih, političnih in vojaških ciljev ter omejitev glede uporabe sile v »vojaški operativni jezik«⁵. Odražajo kompromis med (mednarodni-

³ Resolucije VS OZN so na podlagi 25. člena UL OZN za člane OZN obvezujoče.

⁴ Pravila delovanja Nata (*Rules of Engagement*) na najvišji in najbolj splošni ravni določa dokument z oznako MC 362/1 NATO Rules of Engagement (ROE), izdan leta 1999 in dopolnjen leta 2003. Oba dokumenta je pripravil Vojaški odbor Nata, odobril pa ju je Severnoatlantski svet. Uporabljata se tako med operacijami kot za usposabljanje. Za konkretno operacijo so pravila delovanja vključena v Operativni načrt (OPLAN) in so kot takšna obvezujoča za vse pripadnike vojaškega osebja v kontingentu. Veljavna pravila delovanja se v obliki vojaških kartic izdajo posameznim vojakom v njihovem maternem jeziku.

⁵ Pravila delovanja v mirovnih operacijah naj bi vselej odražala dve pomembni načeli ohranjanja miru: vzdržnost (omejenost) pri uporabi sile in legitimnost uporabe sile, zato se nujno razlikujejo od pravil delovanja v klasičnih vojaških operacijah, prav tako pa se pravila delovanja v tradicionalnih operacijah ohranjanja miru razlikujejo od pravil delovanja v mirovnih operacijah s pooblastilom za uporabo sile na podlagi VII. poglavja UL OZN.

mi in nacionalnimi) političnimi in vojaškimi cilji mirovne operacije ter (mednarodnimi in nacionalnimi) pravnimi omejitvami glede uporabe sile. Po svoji vsebini so smernice, ki natančno določajo, v katerih okoliščinah in pod kakšnimi pogoji smejo vojaške sile začeti oziroma nadaljevati uporabo sile ter stopnjo in način dovoljene uporabe sile. Pravila delovanja, sprejeta na nacionalni ravni, so lahko v nekaterih državah sprejeta tudi kot obvezujoč notranjepravni akt in imajo lahko temu primerne pravne posledice. Pravila delovanja, sprejeta na mednarodni ravni (skupna pravila delovanja), pa načeloma niso pravni instrument in ne določajo pravnih pravic in obveznosti pripadnikov oboroženih sil⁶. Po svoji pravni naravi so izenačena z ukazi nadrejenega oziroma v kazenskopravnem jeziku – z ukazi pristojnega organa. Za vojaka so ta skupna pravila delovanja obvezujoča, vendar prav tako kot delovanje skladno z ukazom nadrejenega vojaka ne more samo po sebi oziroma avtomatično oprostiti odgovornosti za kršitve nacionalnega, na primer kazenskega ali mednarodnega prava, tudi delovanje skladno s pravili delovanja samo po sebi nima takšnega učinka. Po drugi strani lahko delovanje v nasprotju s pravili delovanja služi kot dokaz opustitve vojakovih obveznosti in vodi do disciplinskih ukrepov⁷.

V primerjavi z mirovnimi operacijami pod vodstvom OZN, v katerih sodelujoče države niso nujno in vselej vključene v postopek razvoja pravil delovanja za posamezno operacijo, so mnenja in stališča sodelujočih držav vselej vključena v postopek priprave teh pravil v okviru Nata. Takoj ko SACEUR⁸ pripravi osnutek pravil delovanja za posamezno operacijo, se o njem razpravlja in posvetuje na različnih ravneh, predvsem v okviru delovnih skupin, ki jih sestavljajo predstavniki različnih držav članic. Ko je znotraj delovne skupine doseženo soglasje o osnutku pravil delovanja, se ta posreduje v sprejem Vojaškemu odboru Nata in nato v potrditev Severnoatlantskemu svetu. Posamezna sodelujoča država lahko kadar koli izrazi nestrinjanje s posameznim pravilom oziroma uveljavi izjemo ali tako imenovano nacionalno omejitev posameznega pravila. S sprejetjem skupnih pravil delovanja za konkretno operacijo postane vsaka sodelujoča država individualno odgovorna za njihovo spoštovanje in uveljavljanje.

Nacionalne omejitve navadno pogojujejo:

- a) nacionalno pravo: država lahko izrazi omejitev pravil delovanja v »samoobrambi«, da bi zagotovila delovanje svojih sil, skladno z nacionalnim pravom;

⁶ Ker pa mednarodna pravila delovanja niso pravni instrument in ne določajo pravnih pravic ter obveznosti pripadnikov oboroženih sil, načelnik Generalštaba SV za vsakokratno misijo izda direktivo (na primer Direktiva za delovanje SVNKON (kontingenta SV) v operaciji Isaf), za vsakokratno rotacijo v okviru misije pa poveljnik Poveljstva sil SV izda povelje (na primer Povelje za delovanje SICON v Isaf). Tako se pravila delovanja z mednarodne ravni prenesejo na nacionalno raven in so jih pripadniki SV dolžni spoštovati.

⁷ Težava se pojavi, ko se zaradi spremenjene narave operacije spremeni tveganje za mirovne sile ali osebe pod njihovo zaščito. Takrat lahko pride tudi do sprememb pravil delovanja oziroma do oblikovanja strožjih pravil delovanja, ki bodo omogočala zadostno zaščito ali morebitni unik mirovnih sil z območja operacije. V operacijah z mandatom za uporabo sile onkraj samoobrambe lahko pride do takega stopnjevanja nasilja, da jih je praktično nemogoče razlikovati od klasičnih bojnih operacij visoke intenzitete. Zato morajo biti pravila delovanja za operacije v nestabilnih in nevarnejših situacijah nujno strožja, namenjajo manj pozornosti vprašanjem, kdaj in kako je lahko uporabljena oborožena sila v samoobrambi. Namesto tega se bolj osredotočajo na artikulacijo in operacionalizacijo načel mednarodnega prava oboroženih spopadov.

⁸ Vrhovni poveljnik zavezniških sil za Evropo.

- b) mednarodno pravo: država lahko izrazi omejitev pravil delovanja, ki izhajajo iz mednarodnega prava, ker razlaga neko pravilo mednarodnega prava drugače, kot ga razlagajo druge države članice Nata;
- c) razlaga: država lahko izrazi omejitev pravil delovanja, ker se njena razlaga mandata, ki ga je OZN dal Natu, razlikuje od razlag drugih držav članic Nata;
- d) omejitev: država lahko izrazi tudi konkretnije operativne omejitve – na primer geografske (zavrača namestitve svojih sil na območju znotraj območja odgovornosti operacije), zavračanje uporabe nekaterih sredstev za doseg ciljev operacije (na primer uporabo solzivca ali gumijastih nabojev), zavračanje opravljanja nekaterih nalog zaradi neusposobljenosti (v RS na primer naloge nadzora množic – Crowd and Riot Control – izvaja Policija in ne SV).

K spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava ter prava človekovih pravic in temeljnih svoboščin zavezujejo pripadnike operacije Isaf že omenjene resolucije Varnostnega sveta. Njihove določbe morajo biti ustrezno vključene tudi v Pravila delovanja, ki pripadnike operacije Isaf dodatno obvezujejo k spoštovanju mednarodnega humanitarnega prava, ne glede na to, ali so razmere na terenu take, da lahko govorimo o oboroženem spopadu in bi avtomatično prišlo do uveljavitve teh pravil. Pravila delovanja Isafa v tem okviru določajo uporabo sile, pri čemer pa njihova uporaba ni odvisna od tega, ali gre za oborožen spopad ali ne. Presoja o tem, ali gre za oborožen spopad in za katero vrsto gre, je vedno odvisna od razmer na terenu, pri čemer se upoštevata merili organiziranosti in intenzivnosti⁹.

Dejstvo, da se v Pravila delovanja v posamezni operaciji vključi pravilo o spoštovanju in uporabi pravil mednarodnega humanitarnega prava, še ne pomeni, da gre v posameznem primeru oziroma operaciji za oborožen spopad. Kljub temu pa se s takšnim pristopom zagotavljajo višji standardi ravnanja in vedenja pripadnikov oboroženih sil, ki delujejo v MOM. Morebitna kršitev pravil delovanja se v takem primeru ne more samodejno šteti za vojni zločin, saj je, kot smo že dejali, obstoj oboroženega spopada in s tem obstoj vojnega zločina odvisen od resničnih razmer na terenu.

Glede na odsotnost mednarodno sprejete definicije oboroženega spopada se za presajo največkrat uporabljajo merila, ki so se izoblikovala v pravni teoriji, predvsem pa v pravni praksi mednarodnih (na primer odločitev Mednarodnega kazenskega sodišča za Jugoslavijo – ICTY v primeru Tadić) in nacionalnih sodišč. Zato je teoretično in praktično mogoče govoriti, da tudi v Afganistanu obstajajo območja, kjer ne gre za oboroženi spopad, območja, kjer gre za notranji oboroženi spopad, ter območja, kjer gre za mednarodni oboroženi spopad. Ne glede na omenjeno pa je treba poudariti, da so pravila delovanja pripadnikov operacije Isaf, ki jim poveljuje Nato, na celotnem območju Afganistana enaka. Pravila delovanja za operacijo Isaf nedvoumno določajo, da se lahko strelja le v silobranu in ob napadu ali grozečem napadu. Le takrat, kadar bi bila pri uporabi sile izpolnjena merila oboroženega spopada, ki zahtevajo uveljavitev mednarodnega humanitarnega prava, lahko govorimo o tem, da pripadniki

⁹ Več o tem glej Poročilo 73. konference Društva za mednarodno pravo, Rio de Janeiro, 2008, str. 814–850.

Isafa tudi v resnici delujejo v oboroženem spopadu in so ob morebitnih kršitvah lahko podvrženi ugotavljanju odgovornosti za vojne zločine.

Glede na sprejeta Pravila delovanja v Isafu morajo pripadniki kontingenta SV vedno in v vseh okoliščinah spoštovati mednarodno humanitarno pravo, in sicer določbe vseh konvencij ter pogodb korpusa mednarodnega pogodbenega humanitarne prava, ki zavezujejo RS, ter določbe mednarodnega običajnega humanitarne prava¹⁰. V tem kontekstu je treba obravnavati tudi Študijo o običajnem mednarodnem humanitarnem pravu, ki jo je leta 2005 pripravil Mednarodni odbor Rdečega križa (MORK)¹¹) in določa 161 pravil običajnega mednarodnega humanitarne prava.

2.1.2 Vojaško-tehnični sporazum in odgovornost pripadnikov SV

Status sil v Afganistanu ureja tudi Vojaško-tehnični sporazum (VTS) med Isafom in prehodno vlado Afganistana, ki je bil podpisan 4. januarja 2002.

Skladno z določbami aneksa k VTS uživajo pripadniki Isafa privilegije in imunitete, kot jih določa Konvencija o privilegijih in imuniteti OZN z dne 13. 2. 1946. Za pripadnike Isafa velja glede vseh disciplinskih prestopkov in kaznivih dejanj, ki jih storijo na ozemlju Afganistana (gre za vsa dejanja, znotraj in zunaj opravljanja službenih nalog), izključno jurisdikcija njihove države. Pripadniki Isafa ne smejo biti aretirani oziroma pridržani, prav tako pa jih prehodna vlada Afganistana brez izrecnega pristanka njihove države ne sme predati mednarodnemu sodišču ali kateri koli drugi entiteti oziroma državi. VTS določa tudi, da morajo pripadniki Isafa spoštovati zakone in kulturo Afganistana.

Glede odškodninske odgovornosti VTS določa, da pripadniki Isafa niso odgovorni za škodo, ki bi jo povzročili na zasebnem oziroma državnem premoženju med izvajanjem mandata operacije Isaf. V primeru druge škode, ki bi bila povzročena osebnju ali premoženju prehodne vlade Afganistana oziroma fizičnim osebam ali premoženju, pa se zahtevki prek prehodne vlade posredujejo poveljstvu Isafa, ki nato ravna skladno s svojimi notranjimi pravili.

Pri kršitvah pravil delovanja gre lahko za disciplinsko kršitev, pri čemer se disciplinska odgovornost pripadnikov SV ugotavlja skladno z določbami Zakona o obrambi, Zakona o službi v Slovenski vojski in Pravil službe. Hkrati lahko dejanje izpolni zakonske znake kaznivega dejanja, pri čemer sta dve možnosti:

¹⁰ Statut Meddržavnega sodišča definira mednarodno običajno pravo kot dokaz obče prakse, ki je sprejeta kot pravo. Splošno sprejeto je, da sta za obstoj pravila mednarodnega običajnega prava potrebna dva elementa. To sta praksa držav (usus) in prepričanje, da je takšna praksa zapovedana, prepovedana oziroma dopustna, odvisno od narave pravila, po pravu (opinio iuris sive necessitatis). Običajno mednarodno humanitarno pravo ima kljub obsežni kodifikaciji in sprejemu večstranskih pogodb izjemno pomembno vlogo zlasti v primerih, ki niso predvideni v teh pogodbah in kadar so v konflikt vpletene strani, ki niso stranke pogodb.

¹¹ Mednarodni odbor Rdečega križa (angl. ICRC – International Committee of the Red Cross) je nepristranska, nevtralna in neodvisna organizacija. Njegovo glavno poslanstvo sta zaščita življenj in dostojanstva žrtev oboroženih spopadov ter zagotavljanje humanitarne pomoči. Drugi njegovi pomembni nalogi sta izobraževanje o humanitarnem pravu in prenašanje mednarodnih standardov humanitarne prava v zakonodajo držav.

- a) pripadnik SV krši pravila delovanja in s tem tudi mandat Isafa, ki je opredeljen v OPLAN-u. Morebitna kazenska odgovornost pripadnika SV se ugotavlja skladno z določbami Kazenskega zakonika (KZ-1), ki ne predpostavljajo obstoja oboroženega spopada (gre za splošno kaznivo dejanje); dejstvo, da ne gre za vojni zločin, pa ne pomeni, da pripadnik SV ni odgovoren za kakšno drugo kaznivo dejanje. Ob navedenem ni izključeno, da bi za ta kazniva dejanja pripadnikom SV lahko sodili v tretjih državah na podlagi načela univerzalnosti¹²;
- b) pripadnik SV krši Pravila delovanja in s tem tudi mandat Isafa, ki je opredeljen v OPLAN-u. Morebitna kazenska odgovornost pripadnika SV se ugotavlja skladno z določbami KZ-1, in sicer tistimi, ki predpostavljajo, in tistimi, ki ne predpostavljajo obstoja oboroženega spopada. Ključno vprašanje bo, ali je bilo dejanje storjeno v kontekstu oboroženega spopada. Pripadnik bo lahko odgovarjal za vsa kazniva dejanja posebnega dela KZ-1, vključno s tistimi, ki predpostavljajo obstoj oboroženega spopada (na primer 102. člen – vojna hudodelstva, 104. člen – odgovornost vojaških poveljnikov in drugih nadrejenih, 106. člen – novačenje vojaških najemnikov in oseb, mlajših od 18 let, 278. člen – odgovornost za kaznivo dejanje, storjeno na ukaz nadrejenega).

Kljub določbam VTS ni povsem izključena možnost, da bi pripadniku SV lahko za vojne zločine, storjene v okviru Isafa, na podlagi načela univerzalnosti, če so zanj izpolnjeni pogoji, sodili v drugi državi oziroma pred Mednarodnim kazenskim sodiščem (ICC). Pristojnost ICC je komplementarna, kar pomeni, da je sodišče pristojno, če se izkaže, da država noče ali v resnici ne more opraviti preiskave ali pregona.

V obeh primerih je torej mogoče, da se pripadnikom SV za vojne zločine, storjene na ozemlju Afganistana, sodi drugje kot v RS, vendar pa je ta možnost malo verjetna.

2.2 Pravni okvir za sodelovanje Slovenske vojske v operaciji Isaf

Najširši pravni okvir za sodelovanje RS v operaciji Isaf daje Ustava RS (3 a. člen, 8. člen), poleg nje pa še določbe zakonskih in podzakonskih aktov, in sicer Zakon o obrambi, Zakon o službi v Slovenski vojski in Pravila službe. Navedene pravne podlage so vključene tudi v Povelje za delovanje, ki ga za vsako rotacijo v posamezni operaciji izda poveljnik Poveljstva sil.

Neposredna zakonska podlaga za delovanje pripadnikov SV v Afganistanu je 48 a. člen Zakona o obrambi, ki v 2. odstavku določa, da začasno skupino ali enoto za opravljanje nalog v tujini imenuje minister za obrambo na predlog načelnika Generalštaba SV in skladno z odločitvijo vlade, če je vlada odločila o opravljanju vojaške službe zunaj države. V 5. odstavku istega člena je določeno, da so pripadniki enot SV, ki opravljajo službo zunaj države, podrejeni nadrejenim poveljnikom, vojaško službo

¹² To načelo, ki je vsebovano tudi v ženevskih konvencijah, omogoča tretjim državam, torej državam, ki niso niti pošiljateljice niti gostiteljice misije, da svoji represivni oblasti in jurisdikciji svojih sodišč podvržejo kazniva dejanja, ki so jih v tujih državah izvršili pripadniki tujih oboroženih sil. Možnosti takšne intervencije tretjih držav se navadno ni mogoče povsem izogniti, saj morebitne pogodbe, ki jih sklenejo države pošiljateljice in države gostiteljice glede jurisdikcije za primer kaznivih dejanj vojakov pošiljateljice, veljajo le med pogodbenicama in ne morejo ustvarjati obveznosti za tretje države.

pa opravljajo skladno s Pravili službe v SV, če z mednarodno pogodbo ali drugim aktom, na podlagi katerega se opravlja vojaška služba zunaj države, ni določeno drugače. V 6. odstavku pa, da je pripadnik SV, proti kateremu se uveljavlja disciplinska, kazenska ali odškodninska odgovornost za dejanje, ki je bilo storjeno pri opravljanju nalog vojaške službe zunaj države ali v zvezi z njo, disciplinsko, kazensko in odškodninsko odgovoren po tem zakonu in skladno s pravnim redom RS. Odločitev o sodelovanju SV pri izvrševanju obveznosti, prevzetih v mednarodnih organizacijah, sprejeme Vlada RS (3. točka 84. člena Zakona o obrambi).

Poleg tega delovanje pripadnikov SV pri opravljanju nalog v tujini ureja oziroma omejuje tudi Zakon o službi v Slovenski vojski, ki v 1. in 2. odstavku 25. člena določa omejitve pri opravljanju vojaške službe zunaj države. Na podlagi tega člena lahko SV naloge zunaj države izvaja skladno z Zakonom o obrambi in predpisi, izdanimi na njegovi podlagi, mednarodnimi pogodbami, načeli mednarodnega vojnega in humanitarnega prava ter skladno s pravili, ki veljajo znotraj zavezništva, in pravili, ki veljajo v drugih mednarodnih organizacijah, v okviru katerih se naloge opravljajo. SV pri opravljanju nalog zunaj države lahko opravlja tudi naloge, ki jih v RS ne, če je opravljanje takih nalog predvideno v okviru mednarodne operacije ali druge oblike delovanja vojske, na katero so pripadniki napoteni, in če so pripadniki usposobljeni za opravljanje takšnih nalog.

2.3 Civilni funkcionalni strokovnjaki

Sodobne težnje razvoja zmogljivosti za sodelovanje v MOM posebej poudarjajo vlogo integriranih civilno-vojaških poveljstev in enot, ne le na področju civilno-vojaškega sodelovanja, temveč tudi na področjih načrtovanja, analiziranja, usmerjanja in izvajanja mednarodnih operacij na strateški, operativni in taktični ravni. Tako se želi doseči višja raven učinkovitosti in prek te zaupanje lokalnega prebivalstva v mednarodno skupnost pri podpori in vzpostavljanju državnosti, hkrati pa se odpirajo možnosti gospodarskega, socialnega, kulturnega in drugih oblik sodelovanja držav na kriznem območju.

Civilni funkcionalni strokovnjaki so civilisti brez vojaškega znanja ali vojaške osebe s civilnim znanjem, ki se napotijo na območje operacij v podporo miru zaradi potrebe po posebnem strokovnem znanju. Skrbijo za posebne naloge, ki se določijo pri pripravi ocene območja operacije. Njihovo število in področje delovanja se spreminjata v odvisnosti od izraženih potreb in razpoložljivih zmogljivosti za njihovo zagotovitev. Praviloma delujejo tako dolgo, dokler obstajajo potrebe oziroma do urednitve naloge (Pipenbaher, 2009, str. 24–25).

Skupine civilnih funkcionalnih strokovnjakov dajejo strokovno pomoč poveljniku skupine za civilno-vojaško sodelovanje (Civil Military Co-operation – CIMIC)¹³ in

¹³ CIMIC je enota, ki se lahko razvije na skupnem območju operacije ali regiji kot nacionalni kontingent ali kot zavezniška skupina večnacionalne sestave. V njej je osebje s civilnim strokovnim znanjem, predvsem s področij javne uprave, civilne infrastrukture, humanitarne pomoči, gospodarstva in kulturnih odnosov. Zmogljivosti CIMIC so navadno podrejene poveljniku kopenskih sil in delujejo pod operativnim poveljstvom poveljstva skupnih zavezniških sil, zlasti pri operacijah, ki pokrivajo večje območje in širok spekter nalog. (Pipenbaher, 2009, str. 23)

njegovemu štabu pri pripravi ocen, nasvetov in analiz ter sodelujejo pri načrtovalnih postopkih oziroma uresničujejo, spremljajo ali usklajujejo posebne projekte CIMIC. Skladno s tem morajo biti tudi usposobljeni za uporabo njihovih taktike, tehnike in postopkov. Skupina civilnih funkcionalnih strokovnjakov je podrejena poveljstvu enote CIMIC, ki jim zagotavlja tudi ustrezno administrativno podporo, njene podskupine pa so razporejene v poveljstvih divizij, brigad in bataljonov (Pipenbaher, 2009, str. 26).

2.3.1 Mednarodnopravni vidik sodelovanja in odgovornosti civilnih funkcionalnih strokovnjakov v MOM

Civilni funkcionalni strokovnjaki, ki sodelujejo v operaciji Isaf, so vključeni v že omenjenem VTS, in sicer v četrtem odstavku 1. člena, ki pravi, da operacija Isaf vključuje tako vojaško kot tudi civilno osebje. V prvem odstavku 6. člena VTS je tudi določeno, da mora osebje Isafa nositi uniformo, za nošenje orožja pa morajo imeti ustrezno avtorizacijo.

Iz definicije osebja Isafa glede pomena besedne zveze civilni del, kamor spadajo tudi civilni funkcionalni strokovnjaki, ki je opredeljen v Sporazumu med pogodbenicami Severnoatlantske pogodbe o statusu njihovih sil v tako imenovanem Nato SOFA¹⁴, izhaja, da gre za civilni del, ki spremlja vojaško osebje in ki je zaposlen v oboroženih silah sodelujoče države. Slovenski civilni funkcionalni strokovnjaki delujejo v operaciji Isaf v okviru kontingenta SV in izpolnjujejo oba omenjena pogoja Nato SOFA, zato so zaščiteni z določbami VTS, kar je bilo v prispevku že omenjeno (privilegiji in imunitete, jurisdikcija, pridržanje).

Poleg zaščite, ki jo pomeni VTS, pa civilni funkcionalni strokovnjaki skladno z določbami prve (13. člen, 4. odstavek), druge in tretje (4. člen, 4. odstavek) ženevske konvencije uživajo tudi zaščito, do katere so upravičeni »borci«, ne glede na to, da gre za osebe, ki spremljajo oborožene sile in v oboroženih operacijah ne sodelujejo neposredno (Sancin, 2009, str. 116).

Če se zaradi izrednih okoliščin, na primer v silobranu ali ob skrajni sili, drugače do uporabe sile niso avtorizirani, zgodi, da civilni funkcionalni strokovnjaki začnejo aktivno sodelovati v bojnih aktivnostih, so zavezani k spoštovanju določb mednarodnega humanitarnega prava (pogodbeno in običajno pravo) in so za kršitve individualno disciplinsko, odškodninsko in kazensko odgovorni kot javni uslužbenci, torej po enakem načelu, kot je v prispevku pojasnjeno v zvezi s pripadniki SV.

¹⁴ V prvem členu drugega odstavka Sporazuma med pogodbenicami Severnoatlantske pogodbe o statusu njihovih sil (*Status of Forces Agreement - SOFA*), ki ga je v obliki zakona ratificiral Državni zbor RS 23. julija 2004, je civilni del opredeljen kot civilno osebje, ki spremlja silo pogodbenice, je zaposleno pri oboroženih silah te pogodbenice, ni brez državljanstva niti nima državljanstva katere koli države, ki ni pogodbenica Severnoatlantske pogodbe, niti nima državljanstva ali običajnega bivališča v državi, v kateri je sila.

2.3.2 Pravne podlage in splošen okvir delovanja slovenskih civilnih funkcionalnih strokovnjakov v operaciji Isaf

Uredba Vlade RS o sodelovanju civilnih strokovnjakov in zmogljivosti v MOM je izvirno uredila: postopke priprave ter sprejemanja političnih odločitev o sodelovanju, evidentiranju in izbiri; usposabljanje kandidatov za civilne strokovnjake ter dolžnosti delodajalcev; dopolnjevanje sistemizacije delovnih mest na Ministrstvu za obrambo za sodelovanje v MOM; izbiro in zaposlitev ter pravice in obveznosti CFS med trajanjem pogodbe; njihovo poslanstvo in naloge ter poslanstvo in naloge SV pri zagotavljanju logistične in varnostne podpore nosilcem civilnih zmogljivosti v domovini ter civilnim funkcionalnim strokovnjakom pri izvajanju projektov na področju obnove javnih služb, gospodarskega sodelovanja in humanitarnih zadev na območju MOM. S sprejemom te uredbe leta 2006 je bil v RS oblikovan celovit sistem zagotavljanja civilnih zmogljivosti za sodelovanje v MOM.

Usmeritve za delo civilnih funkcionalnih strokovnjakov v okviru operacije Isaf so bile pripravljene na podlagi predloga Ministrstva za obrambo. V njih je navedeno, da Ministrstvo za obrambo s civilnimi in vojaškimi funkcionalnimi strokovnjaki sodeluje pri izvedbi nalog civilno-vojaškega sodelovanja na civilnih funkcionalnih področjih, in sicer na podlagi:

- 9. odstavek in 12. člena Uredbe o sodelovanju civilnih strokovnjakov in zmogljivosti v mednarodnih operacijah na obrambnem področju (Uradni list RS, št. 75/06),
- Strategije sodelovanja RS v MOM ter na podlagi Zamisli delovanja civilnih funkcionalnih strokovnjakov za civilno-vojaško sodelovanje v Isaf PRT Herat, Afganistan, št. 8012-20/2009-8, z dne 17. 12. 2009,
- okvirnega načrta slovenskega prispevka k načrtovanju in delovanju v Isaf PRT Herat, Afganistan, št. 8012-20/2009-19, z dne 17. 12. 2009,
- predloga projekta dveh mobilnih veterinarskih postaj, ki vključuje tudi povezovanje strokovnih institucij v Sloveniji in Afganistanu,
- sklepa in dopolnitve sklepa Vlade RS, št. 87100-9/2009/13, z dne 24. 12. 2009, oziroma št. 87100-9/2009/18, z dne 4. 2. 2010. S tem sklepom je Vlada RS določila, da RS s civilnimi in vojaškimi funkcionalnimi strokovnjaki sodeluje pri izvedbi nalog civilno-vojaškega sodelovanja na civilnih funkcionalnih področjih.

2.4 Mednarodno pravo v primeru zajetja pripadnikov MOM

Zaščito mirovnim silam na območju izvajanja mirovne operacije Isaf omogočajo:

- SOFA, sklenjen med državo gostiteljico in organizacijo, ki vodi operacijo (v primeru Afganistana je to VTS med Isafom in prehodno administracijo Afganistana);
- konvencija o privilegijih in imunitetah OZN iz leta 1946;
- konvencija o varnosti osebja OZN iz leta 1994, ki prepoveduje napade na sile OZN ter prepoveduje pridržanje in zasliševanje osebja.

Dodatno raven zaščite omogoča tudi Statut Mednarodnega kazenskega sodišča, skladno s katerim so napadi na sile OZN inkriminirani kot vojno hudodelstvo. Določbi

8.(2)(b)(iii) in 8.(2)(e)(iii) člena Statuta Mednarodnega kazenskega sodišča inkriminirata naklepne napade na osebe, objekte in naprave, material, enote ali vozila, vključene v človekoljubno pomoč ali na mirovno misijo, skladno z UL OZN, dokler so po mednarodnem pravu oboroženih spopadov upravičeni do enakega varstva kot civilne osebe ali civilni objekti. Ti napadi se štejejo tako za hude kršitve ženevske konvencije kot tudi za hude kršitve zakonov in običajev, ki se po veljavnem mednarodnem pravu uporabljajo v oboroženih spopadih nemednarodnega značaja.

Če bi se pripadniki mirovnih sil neposredno vključili v oborožen spopad, ne glede na svoj »posebni značaj« v smislu mednarodnega prava oboroženih spopadov, bi bili obravnavani enako kot »klasične« oborožene sile katere koli države in enako kot nasprotnik v oboroženem spopadu. Ob navedenem je treba opozoriti, da se v okviru operacij na podlagi VII. poglavja UL OZN, v katero so člani osebja vključeni kot borci proti organiziranim oboroženim silam in v katerih se uporablja pravo, ki ureja mednarodne oborožene spopade, ne uporablja Konvencija o varnosti osebja Združenih narodov (Sancin, 2009, str. 354–358). V trenutku, ko sile OZN presežejo prag neposrednega sodelovanja v oboroženem spopadu, ne glede na njihov uradni mandat, se uporabi mednarodno pravo oboroženih spopadov.

Iz navedenega izhaja, da bi se odgovornost oseb, ki bi zajele pripadnike mirovnih sil, in sicer tako vojaške osebe kot tudi civilne funkcionalne strokovnjake, ugotavljala bodisi v smislu hudih kršitev ženevskih konvencij bodisi kršitev zakonov in običajev ter pogodbenih kršitev, na primer v smislu privilegijev in imunitet, ki jih mora zagotavljati afganistanska vlada skladno s podpisanim VTS.

Sklep Mednarodno pogodbeno pravo ne podaja definicije oboroženega spopada, čeprav mednarodno pravo oboroženih spopadov, pa tudi druge institucije, ki smo jih omenili v študiji, klasificirajo oboroženi spopad, zlasti na mednarodni in nemednarodni ravni. Presoja o tem, ali je spopad oboroženi spopad in za katero vrsto gre, poteka na podlagi pogojev in meril, vsebovanih v določbah mednarodnega humanitarnega prava, ter tistih, ki so se izoblikovali v sodni praksi in doktrini. Končna odločitev je odvisna od razmer na terenu, pri čemer se upoštevata predvsem organiziranost in intenzivnost. Formalnoppravno in ustrezno odločitev o tem, ali gre v Afganistanu za oboroženi spopad, bo ne glede na to, kako bi razmere v Afganistanu opredelili danes, sprejelo pristojno sodišče *post festum*.

Pripadniki operacije Isaf morajo na podlagi predpisov OZN in Nata ter veljavnih pravil delovanja v Isafu spoštovati načela mednarodnega humanitarnega prava tudi v primeru, kadar razmere na terenu še niso dosegle »praga« za obstoj oboroženega spopada. Tako se zagotavlja najvišji standard ravnanja in vedenja za pripadnike oboroženih sil, ki delujejo v okviru operacije Isaf.

Tudi za mirovne operacije OZN je treba v sklepu poudariti, da jih UL ne opredeljuje, kljub temu pa svojo pravno legitimnost črpajo iz VI. in VII. poglavja UL OZN in so

po svoji naravi *sui generis*, izvajajo pa se *ad hoc*. Tako je oblikovan najširši okvir za delovanje pripadnikov oboroženih sil držav, ki sodelujejo v mirovnih operacijah OZN. Navedeno upoštevajo tudi vse resolucije Varnostnega sveta OZN, ki podeljujejo in vsebinsko opredeljujejo mandat Nata za delovanje v Isafu. Z njimi VS podeljuje pripadnikom operacije Isaf pod vodstvom Nata mandat, da za izvajanje poslanstva operacije uporabijo vse mogoče ukrepe, vključno z uporabo sile. Zaradi operativnih potreb je bil sklenjen tudi VTS med Isafom in prehodno vlado Afganistana, izdani pa so bili tudi notranji operativni dokumenti Nata.

Pravila delovanja Isafa so za vse sodelujoče države enaka in nedvoumno določajo, da se lahko sila uporabi v primeru napada ali grozečega napada, njihova uporaba pa ni odvisna od tega, ali gre za oboroženi spopad ali ne. Poudariti je treba, da je vedno mogoče uporabiti silo tudi v primeru silobrana in skrajne sile. Omenjena instituta sta izvzeta iz Pravil delovanja, saj gre za neodtujljivi pravici vsakega posameznika. Glede na sprejeta Pravila delovanja v Isafu morajo pripadniki SV in civilni funkcionalni strokovnjaki, ki skupaj sestavljajo kontingent SV, vedno in v vseh okoliščinah spoštovati mednarodno humanitarno pravo.

V primeru kršitev pravil delovanja se za pripadnike SV kot tudi civilne funkcionalne strokovnjake lahko ugotavlja, ali gre za disciplinsko kršitev. Njihova disciplinska odgovornost se ugotavlja skladno z določbami Zakona o obrambi, Zakona o službi v Slovenski vojski in Pravil službe ter pri civilnih funkcionalnih strokovnjakih Zakona o delovnih razmerjih in Zakona o javnih uslužbencih, hkrati pa lahko dejanje izpolni tudi zakonske znake kaznivega dejanja. Ugotavljanje morebitne kazenske odgovornosti pripadnika kontingenta SV poteka skladno z določbami posebnega dela KZ-1, v katerem so predvidene sankcije za vojna hudodelstva, odgovornost vojaških poveljnikov in drugih nadrejenih, novačenje vojaških najemnikov in oseb, mlajših od 18 let, ter odgovornost za kaznivo dejanje, storjeno na ukaz nadrejenega.

Prispevek poudarja, da pripadniki SV in civilni funkcionalni strokovnjaki oziroma kontingent SV sodelujejo pri izvajanju vojaških in nevojaških aktivnosti v operaciji Isaf skladno z obveznostmi RS, ki izvirajo iz mednarodnih pogodb in članstva v mednarodnih organizacijah (OZN, Nato, EU, OVSE). V okviru teh obveznosti mora RS kot podpisnica ustreznih mednarodnih pogodb pripadnike SV in civilne funkcionalne strokovnjake pred napotitvijo podrobno seznaniti s pravili in načeli, ki urejajo delovanje mednarodne operacije, da bi se ob morebitnem soočenju s sovražnostjo ali z drugimi razmerami izognili kršitvam notranjega in mednarodnega pravnega reda. Od pripadnikov kontingenta SV se na območju operacije pričakuje natančno poznavanje notranjega in mednarodnega prava, zlasti pa Pravil delovanja.

Literatura

1. Bavcon, L., 1997. *Mednarodno kazensko pravo*. Uradni list RS: Ljubljana.
2. Benko, V., 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Fakulteta za družbene vede. Ljubljana.
3. Gleditsch Niel Peter, Peter Wallensteen, Mikael Eriksson, Margareta Sallenberg, Havard Stand, 2002. *Armed Conflict 1946–2001: A New Dataset*. *Journal of Peace Research*, leto 39, št. 5, str. 615–637.
4. *International Committee of the Red Cross (ICRC)*, 2008. *How is the Term »Armed Conflict« Defined in International Humanitarian Law – Opinion Paper*. <http://www.icrc.org>, 22. februar 2010.
5. Jogan, S., 1997. *Mednarodno vojno/humanitarno pravo*. MO RS: Ljubljana.
6. *NATO Handbook*, 2006. <http://www.nato.int>, 22. februar 2010.
7. Pfanner, T. (ur.), 2009. *Mednarodni pregled rdečega križa glede legalnih vidikov oboroženega spopada*. ICRC, št. 873. <http://www.icrc.org>, 22. februar 2010.
8. Pipenbaher, B., 2009. *Slovenske civilne zmogljivosti za sodelovanje v mednarodnih operacijah na obrambnem področju*, str. 35–67. V *Mirovne operacije – teorija in praksa sodelovanja civilnih zmogljivosti v okviru mednarodnih sil*. MO RS: Ljubljana.
9. Poročilo 73. *Konference Društva za mednarodno pravo*, 2008. Rio de Janeiro.
10. *Povzetek ženevskih konvencij z dne 12. avgust 1949 in njihovih dodatnih protokolov (1977)*. Mednarodni odbor Rdečega križa: Ženeva.
11. *Pravila službe v Slovenski vojski*, 2009. Uradni list RS št. 84/2009.
12. Sancin, V. (Dominika Švarc, Matjaž Ambrož), 2009. *Mednarodno pravo oboroženih spopadov*. GŠSV/PDRIU: Ljubljana.
13. Schmitt, M. (Charles H. B. Garraway, Yoram Dinstein), 2006. *The Manual on the Law of Non-intentional Armed Conflict – with commentary*. *International Institute of Humanitarian Law: Sanremo*. <http://www.icrc.org>, 22. februar 2010.
14. *Strategija sodelovanja RS v mednarodnih operacijah in misijah*. Vlada RS, št. 87100-16/2009/7, 12. november 2009.
15. Türk, D., 2007. *Temelji mednarodnega prava*. GV založba: Ljubljana.
16. *Uredba o sodelovanju civilnih strokovnjakov in zmogljivosti v mednarodnih operacijah na obrambnem področju*, 2006. Uradni list RS, št. 75/2006.
17. *Ustanovna listina OZN – The UN Charter*, 1945. San Franciscu. <http://www.un.org>, 22. februar 2010.
18. *Ustava RS*, 1992. ČZ Uradni list RS.
19. *Zakon o obrambi (uradno prečiščeno besedilo)*, 2004. Uradni list RS, št. 103/2004 z dne 23. 9. 2004, str. 12478.
20. *Zakon o ratifikaciji Sporazuma med pogodbenicami Severnoatlantske pogodbe o statusu njihovih sil*, 2004. Uradni list RS, št. 22/2004.
21. *Zakon o službi v Slovenski vojski*, 2007. Uradni list RS št. 58/2007.